

Sedmo je poglavlje naslovljeno »Flogiston u nastavi na Pijarističkom kolegiju u Dubrovniku« (9 str.). Flogistonska je teorija podučavana na Pijarističkom kolegiju u Dubrovniku. To se može zaključiti iz rasprave *Trattenimento accademico sull'aria comune per i signori Luca di Gozze, Matteo Severio di Zamagna, Matteo Luigi di Zamagna studenti di filosofia e matematica il secondo anno del loro corso nel Collegio delle scuole pie* (Akademska rasprava o zajedničkom zraku za gospodu Luku Gučetića, Matiju Ksavera Zamanju i Matiju Luju Zamanju, studente filozofije i matematike u drugoj godini njihova studija u kolegiju pijarističke škole), koja je tiskana u srpnju 1794. godine u tiskari Andrea Trevisana u Dubrovniku. U raspravi se detaljno diskutira o istraživanju običnog, zajedničkog ili općeg zraka s fizikalnih i kemijskih gledišta. Ne zna se tko je autor te rasprave: je li je napisao onodobni profesor fizike na Pijarističkom kolegiju ili, pak, sami studenti po njegovim uputama? O gospodi Luki Gučetiću, Matiji Ksaveru Zamanji i Matiji Luju Zamanji gotovo ništa nije poznato. Vjerojatno su pripadali znamenitim dubrovačkim obiteljima Gučetić i Zamanja, sudeći po njihovim prezimenima.

Zaključci predstavljaju prošireni sažetak djela, a Literatura sadrži 80 referencija. Već smo naglasili da je sažetak na engleskome jeziku prekratak i da je autorica morala potrošiti malo više vremena na tako važan promotivni aspekt svojega djela.

Djelo *Flogistonska teorija u Hrvata* dr. Snježane Paušek-Baždar pokazuje nam da su hrvatski učenjaci bili znatno više upoznati sa suvremenim kemijskim zbivanjima od onoga što bi se dalo očekivati s obzirom na nedostupnost kemijske literature i s obzirom na skromnu razinu tadašnje znanstvene sredine. Oni su bili na razini kemijskih spoznaja svoga vremena i ravnopravno su sudjelovali u njihovom prihvaćanju i prijenosu. Štoviše, neki su od njih dali izvorni doprinos razvoju kemije u Austrijskome carstvu. Takva razina znanja im je omogućila da ubrzo nakon pojave Lavoisierove epohalne knjige *Traité élémentaire de Chimie*, prihvate antiflogistonska gledišta. Knjigu *Flogistonska teorija u Hrvata* preporučamo svima koji su zainteresirani za povijest hrvatske kemije i svim hrvatskim kemičarima i znanstvenicima, ali i širemu krugu čitateljstva, budući da je djelo pisano laganim i razumljivim jezikom, čak i laiku.

NENAD TRINAJSTIĆ

JOSIP NEUSTAEDTER, BAN JELAČIĆ I DOGAĐAJI U HRVATSKOJ OD GODINE 1848,
I. svezak (knjige 1–4), priredio dr. Igor Gostl, Školska knjiga, Zagreb 1994., 616 str.

Uspomene iz pera baruna Josipa Neustaedtera, austrijskoga podmaršala i hrvatskoga generala, prijatelja i suborca hrvatskoga bana Josipa Jelačića bile su poznate i dostupne samo uskomu krugu stručnjaka. Isto tako i dosadašnje francusko (1939., 1940., 1943.), kao i hrvatsko (1942.) izdanje pojedinih odabranih poglavlja iz opsežnoga rukopisa Neustaedterovih uspomena, koje su nakon autorove smrti dospjele u Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku u Zagrebu, predstavljaju danas već bibliofilske primjerke nepoznate široj javnosti.

Memoarska je grada čitaocu uvijek privlačna i zanimljiva jer njezini autori nastoje prema vlastitu izboru iznijeti ono što je najvažnije u određenom povijesnom trenutku, događajima i o određenoj povijesnoj osobi. Prirodno je da takva djela moraju privući i pažnju povjesničara, jer mogu steći niz novih vrijednih podataka.

Josip barun Neustaedter, dugogodišnji prijatelj i suborac hrvatskog bana Josipa Jelačića u mnogim ratnim pohodima, ostavio je iza sebe opsežno memoarsko djelo, naslovljeno *Ban Jelačić i*

događaji u Hrvatskoj od godine 1848. Neustaedterov rukopis izvorno napisan na francuskome jeziku pripada, po mišljenju znalaca, »samom vrhu hrvatske memoaristike« i stručni su ga krugovi ocijenili kao »najznaменitiji izvor hrvatske povijesti prošlog stoljeća o burnom i sudbonosnom razdoblju hrvatskog naroda«. Uspomene baruna Neustaedtera nadaleko prelaze okvire monografije o hrvatskome banu Josipu Jelačiću te predstavljaju opsežnu kroniku hrvatske povijesti od godine 1848. dalje, ali i sliku povijesnih zbivanja u tadašnjoj Habsburškoj Monarhiji, napose sudbonosnoj revoluciji 1848./49. godine u Mađarskoj, Češkoj i Italiji. Dragocjeno su svjedočanstvo o prošlim vremenima i događajima koje nam je ostavio njihov očevidac i aktivni sudionik. Normalno je da Neustaedter stavlja naglasak na hrvatsku protumađarsku i proaustrijsku politiku te hrvatski narodni pokret prikazuje u austrijskome okviru. Istine radi, u uspomenama je dosta faktografskih netočnosti, što je i razumljivo. Autor pokušava uz kronologiju događaja objasniti i složenije povijesne procese i odnose unutar Habsburške Monarhije. Ipak, ograničuje se na prikaz političke i vojne povijesti. Uza sve netočnosti, nedorečenosti i nedostatke, Neustaedterovi memoari imaju prvorazredni značaj povijesnoga izvora i književnoga djela.

Neustaedter je rođen 1796. godine u Požunu (Bratislavi) u obitelji kraljevskoga dvorskog savjetnika i francuske grofice d' Alincourt. U mladosti je pohađao i završio visoke austrijske vojne škole, a uspješnu vojničku karijeru okončao je visokim časničkim činom austrijskoga podmaršala. Josipa Jelačića upoznaje u Petrovaradinskoj 9. pješadijskoj pukovniji. U toj pukovniji ratuje s Josipom Jelačićem u Bosni protiv Turaka. U Vojnoj krajini stječe brojne zasluge i priznanja. Burna 1848. zatekla ga je u svojstvu pukovnika u Brodskoj 7. pukovniji. Godine 1848. Neustaedter odmah bezrezervno pristaje uz hrvatskoga bana – svoga najboljeg prijatelja i ratnoga druga. Početkom svibnja 1848. na Jelačićev zahtjev polazi u Vukovar, razbija mađarske pobunjenike i prisiljava ih na objelodanjivanje banovih proglaš. Neustaedter odbija zapovijed da s pukovnijom krene u Italiju, na osobnu odgovornost priklanja se hrvatskomu banu, razoružava plemićku općinu Turopolje i uspostavlja u njoj bansku vlast. Ulazi zatim na čelu hrvatskih postrojba u Varaždin kako bi štitio granicu od mađarskih upada. Kada ga je mađarska vlada imenovala generalom, on vraća objavu mađarskomu ratnom ministarstvu. U kolovozu 1848. Jelačić ga šalje u Slavoniju da pridobije javnost za njegovu politiku. Do posljednjega dana sudjeluje s Jelačićem u uspješnim ratnim pohodima i slamanju mađarske pobune. Kao umirovljeni austrougarski časnik se Neustaedter nastanjuje u Zagrebu, gdje zasniva obitelj i provodi ostatak života, sve do smrti 1866. godine. Tu je počeo i pisati svoje uspomene (»Nakon četrdeset godina vojničke službe zamijenio sam mač perom kako bih ocrtao povijest bana Jelačića i slavnog ustanka Hrvata...«) posvećene Hrvatskoj, Neustaedterovoj drugoj domovini, što iskazuje i u posveti: »Tebi gostoljubiva Hrvatska, draga moja druga domovino, posvetio sam ove zanimljive stranice neizbrisive povijesti iz najslavnijih dana tvoga života, i tvoga besmrtnog bana. Plemenita Hrvatska! Dijelio sam tvoje patnje i tvoje napore u danima opasnosti. A ti si me primila kao stara prijatelja na izmaku moga burnog života. Ti si mi dala nježnu i vjernu ženu, prokušane prijatelje i tiho utočište u dnu slikovite doline...«. Rukopis memoara nastao je u vremenu od 1853. do 1865. godine, kada ih je autor dovršio, ispravio i prepisao uzornim krasopisom. Svoje memoare dopunio je brojnom dokumentarnom građom. Najveći dio dokumenata Neustaedter je koristio iz njemačkih verzija nastalih i tiskanih godine 1848. paralelno s hrvatskim izvorima. Služi se opsežnom povijesnom dokumentarnom građom (izjave suvremenika, pisma, ukazi, leci, novinski napisi, brošure, knjige i sl.). Neustaedter je rukopis uspomena podijelio na dva sveska, odnosno 12 knjiga.

Svi ovi podaci samo mogu osnažiti i razloge za čitanje toga zanimljivog i vrijednog djela. Privlačnost Neustaedterovim uspomenama daje i dotjerani stil pisanja, koji osvježuje i slikovitije prikazuje poznate povijesne činjenice, produbljuje i obogaćuje spoznaje o minulim vremenima i događajima. U prvom svesku svojih uspomena, nakon posvete, predgovora i uvoda u kojemu naznačava važnost i ulogu hrvatskoga bana Josipa Jelačića u godinama 1848./49., Neustaedter zanimljivo, slikovito i dokumentarno donosi opsežnu kroniku hrvatske (i europske) povijesti. »Ne može se suditi o sadašnjosti ne poznavajući prošlost, a budućnost je tek plod sadašnjosti«, piše Neustaedter započinjući iznošenje svojih uspomena.

U prvoj knjizi (str. 49–82), autor prikazuje bunu u Italiji (od 1831.), njezino gušenje i ulogu austrijskoga vojskovođe maršala Radetzkyja u tim događajima. Donosi i historijat pobune u Češkoj 1848., daje životopis Lajosa Kossutha i prikazuje bunu u Ugarskoj 1848./49.

U drugoj knjizi (str. 85–134), Neustaedter govori o srpskome pokretu u Austriji 1848. i 1849. te o tijeku ratnih operacija u Italiji 1848. i sudjelovanju Hrvata u njima.

U trećoj (str. 137–208) i četvrtoj (213–400) knjizi, nakon uvoda u temu, prikazan je iscrpan historijat narodnoga pokreta u Hrvatskoj 1848. i 1849. i hrvatski ban Jelačić u tim sudbonosnim vremenima za domovinu i Europu. Za pravilnu prosudbu svega o čemu govori Neustaedter najprije daje kratak, zanimljiv pregled hrvatske povijesti od doseljenja Hrvata do 1848. Prikazane su i političke prilike u Srbiji toga doba i njihov utjecaj na zbivanja u Hrvatskoj. Vrlo vrijedni i iscrpni su opisi i tumačenja hrvatsko-mađarskih odnosa i sukoba.

Četvrtom, završnom knjigom prvog sveska uspomena, Neustaedter prikazuje opširno bana Josipa Jelačića i zbivanja u Hrvatskoj neposredno pred revolucionarne događaje i rat Hrvata s Mađarima. Sve to, do posljednje Jelačićeve godine i smrti hrvatskoga bana, opisano je kao kritičko svjedočanstvo neposredna sudionika i očevica u drugom svesku memoara.

Neustaedter u ocjenama pojedinaca i događaja ostavlja dojam neutralna promatrača. Njegov najbolji prijatelj, suborac i idol, hrvatski ban Josip Jelačić nije objekt autorova slijepa obožavanja. Prema Jelačiću Neustaedter se odnosi s mnogo topline, prijateljstva, poštovanja i odanosti, ali ga sve to ne sputava u iznošenju zanimljivih i lucidnih razmišljanja i zapazanja.

U poratnim vremenima, iz dobro znanih razloga, ime bana Jelačića malo je spominjano, ili samo i isključivo u negativnom kontekstu. I od samih suvremenika i povjesničara Neustaedterovi memoari rijetko su korišteni i spominjani. Eugen Kvaternik piše o njima kratko u svome »Dnevniku« 9. svibnja 1861., a među povjesničarima spominje ih Tade Smičiklas u drugoj knjizi *Povijesti Hrvatske* iz 1879. Zamisao o objavljivanju Neustaedterovih uspomena javlja se znatno kasnije. Francuski institut u Zagrebu (*Institut Français de Zagreb*) objavio je 1939.–43. prvi svezak Neustaedterovih uspomena. Odabrana poglavlja prevedena su i objavljena u izdanju Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda 1942. godine. I to je do sada bilo sve.

Vrijeme promjena otvorilo je mogućnost, štoviše, nametnulo je potrebu i obvezu objavljivanja i ovoga djela. Napokon, jedno od najboljih djela hrvatske memoarske književnosti dostupno je i javnosti. Neustaedterove uspomene, prvi put u cijelosti (prvi svezak) objavila je zagrebačka »Školska knjiga«. Pred čitateljima je kritičko izdanje prvih četiriju knjiga, a u pripremi je objavljivanje nastavka i završetka (drugog sveska u osam knjiga) Neustaedterovih zapisa.

O Jelačićevoj osobi, životu i djelu, izrečeni su u historiografiji mnogi, često i oprečni, stavovi i mišljenja. Zasiurno, u sagledavanju Jelačića u cijelosti, Neustaedterove uspomene nezaobilazne su i izuzetno vrijedne.

Uz priređivača dr. Igora Gostla, koji je i najzaslužniji za ostvarenje toga zahtjevnog i hvalevrijednoga znanstvenog i izdavačkog pothvata, na kritičkom izdanju Neustaedterovih uspomena okupljen je i sudjelovao je kompetentan tim suradnika i znalaca. Prevoditeljski dio posla značajki su obavili Marija Semenov, Branko Polić i Branka Fabečić-Horvatić. Uvodne naputke (str. 7–8) i raspravu o Josipu Neustaedteru i njegovu djelu *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.* (str. 9–13) napisao je sam priređivač, nakon čega slijedi osnovni tekst memoara (str. 16–400). Pri prevođenju Neustaedterovih zapisa priređivač i prevodioci nastojali su očuvati izvornost i u tekst se interveniralo samo kada je trebalo ispraviti manje pogreške u grafiji imena osoba ili mjesta, ili unijeti sitniju ispravku latinskoga citata ili uzrečice. Sve znatnije razlike, koje su uklonjene ispravicima, priređivač je evidentirao i popratio bilješkom. Autori pratećih bilježaka (str. 401–477), zasebno vrijednih i informativnih, koje ili komentiraju važnija zbivanja ili priopćuju sažete životopise sudionika opisanih zbivanja, jesu Lovorka Čoralić, Damir Karbić, dr. Nikša

Stančić i dr. Igor Gostl. Sve to olakšava korisniku, napose manje upućenom, snalaženje u množini opisa i podataka. Arhivska građa donesena je kao prilog u dodatku knjige (str. 479–509). Zatim, poradi boljeg snalaženja i iskoristivosti teksta, knjizi je pridodano kazalo imena (rad Andreje Gostl, str. 511–520), dok je vjernomu i slikovitomu predočavanju Neustaedterovih uspomena pomogla uistinu bogata i vrijedna, hrvatskomu čitateljstvu do sada uglavnom nepoznata i neobjavljivana, ilustrativna građa prema izboru i s komentarima priređivača (str. 521–615). Stručni konzultanti na izdanju bili su dr. Stjepan Antoljak i dr. Nikša Stančić, a savjetnik za arhivsku građu dr. Josip Kolanović. Zasluge pripadaju i recenzentu, dr. Trpimiru Macanu, te Rudolfu Španjolu i Mariji Kušević, na grafičkoj i likovnoj opremi knjige, te na poslijetku izdavaču, zagrebačkoj »Školskoj knjizi«. Za znanstveno i kulturno područje objavljivanje Neustaedterovih uspomena bez sumnje predstavlja veliku dobit. Valja se nadati što skorijemu objavljivanju i drugoga sveska Neustaedterovih zapisa.

VLADIMIR GEIGER

U SUSRET MODERNOJ HRVATSKOJ LEKSIKOLOGIJI I LEKSIKOGRAFIJI

0.0. Dvobroj časopisa *Filologija*, 22–23, u izdanju Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, objavljen je u Zagrebu 1994. godine kao zbir referata sa znanstvenoga skupa *Teorija i praksa izradbe jednojezičnih hrvatskih rječnika*, koji je održan u Zagrebu 18. i 19. studenoga 1993. u organizaciji Odbora za leksikologiju već navedenoga Akademijina Razreda.

0.1. Uz tiskane uvodne govore akademikâ Rudolfa Filipovića (*Pozdrav predsjednika organizacijskoga odbora*), Milana Mogušu (*Riječ glavnoga tajnika HAZU*) i Božidara Finke (*Riječ tajnika Razreda za filološke znanosti HAZU*) publikacija sadrži jedan pregledni i četrdeset i šest izvornih znanstvenih radova uglavnom jezikoslovaca iz Hrvatske, ali i četiriju inozemnih gostiju.

1. U uvodnome izlaganju pod naslovom *Kako hrvatski leksikografi gledaju na probleme izradbe hrvatskih jednojezičnih rječnika* akademik Rudolf Filipović dao je pregled aktivnosti hrvatskih leksikografa u posljednjih desetak godina, potom je prikazao kako se ta leksikografska aktivnost odrazila u njihovim referatima na znanstvenim skupovima o leksikografiji i leksikologiji od 1980. godine. Istaknuo je da su na prvim četirima skupovima, održanima 1980. u Beogradu, 1983. u Novome Sadu, 1986. u Sarajevu, i 1989. u Zagrebu, hrvatski leksikografi većinom rješavali opća leksikografska pitanja. Četvrti znanstveni skup pod nazivom *Rječnik i društvo*, održan u Zagrebu 1989. godine, pokazao je napredak u smislu postavljanja konkretnih pitanja vezanih za poboljšanje izradbe jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika, u prvome redu bio je to referat B. Tafre *Od Rječnika JAZU do njegovih Dopuna – podudarnosti i razlike u leksikografskoj teoriji i praksi*. Na skupu koji su u travnju 1992. organizirali Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Novi Liber i Školska knjiga na Filozofskom fakultetu u Zagrebu pod naslovom *Okrugli stol* raspravljalo je dvadesetak istaknutih lingvista i leksikografa u četverosatnoj diskusiji o pitanjima direktno vezanima uz izradbu jednojezičnih hrvatskih rječnika jer je središnja tema bila *Otvorena pitanja oko pristupanja izradi jednojezičnih rječnika hrvatskoga jezika*, a zadatak da se »stručno rasprave koncepcije i stečena iskustva radi daljnje unapređivanja hrvatske leksikografije«. Akademijin skup *Teorija i praksa izradbe jednojezičnih hrvatskih rječnika* organiziran je sa jasnim